

UDK:378

Malika TUROBOVA,
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti tayanch doktoranti
E-mail: malikaturbova04@gmail.com

PhD G'. Otamurodov taqrizi asosida

COMMUNICATIVE APPROACH IN ASSESSING STUDENTS' RIVER SKILLS

Annotation

This article widely covers the approaches and their principles used to increase the verbal richness of students when teaching a foreign language. A future foreign language expert needs to pay special attention to the norms of speech culture and acquire deep knowledge and skills in this regard. Among them, an important task is the acquisition of linguistic and cultural skills, understanding their content and applying them where necessary.

Key words: Communicative approach, communicative competence, foreign language, assessment, competence, assessment of spoken language.

КОММУНИКАТИВНЫЙ ПОДХОД В ОЦЕНКЕ РЕЧНЫХ НАВЫКОВ СТУДЕНТОВ

Аннотация

В данной статье широко освещены подходы и их принципы, используемые для повышения речевого богатства учащихся при обучении иностранному языку. Будущему знатоку иностранного языка необходимо уделять особое внимание нормам культуры речи и приобретать глубокие знания и навыки в этом отношении. Среди них важной задачей является приобретение языковых и культурных навыков, понимание их содержания и применение их там, где это необходимо.

Ключевые слова: Коммуникативный подход, коммуникативная компетентность, иностранный язык, оценка, компетентность, оценка разговорной речи.

TALABALARNING GAPIRISH MALAKASINI BAHOLASHDA KOMMUNIKATIV YONDASHUV

Annotatsiya

Mazkur maqolada chet tilini o'qitishda talabalarning nutq boyligini oshirishda foydalaniladigan yondashuvlar va ularning tamoyillari keng yoritilgan. Bo'lajak chet tili mutaxassisi suhbatga kirishish jarayonida nutq madaniyati normalariga alohida e'tibor berishlari va bu borada chuqur bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlari zarur. Shu jumladan lingvomadaniy ko'nikmalarni egallashlari va uning mazmunini tushunib yetishi va kerakli joyda qo'llashi muhim vazifa sifatida qo'yilgan.

Kalit so'zlar: Kommunikativ yondashuv, kommunikativ kompetensiyasi, chet tili, baholash, malaka, gapirishni baholash.

Kirish. Bugungi kunda xorijiy tillarni o'rganishga qaratilgan e'tibor xalqaro hamjamiyatda buyuk ajdodlarimiz tomonidan qoldirilgan an'analarni talab darajasida davom ettirish, rivojlantirish yo'lidagi harakatlarini faollashtirayotgani hech kimga sir emas. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 19 mayda e'lon qilingan «O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarorida qayd etilishicha, xorijiy tillarni o'rgatishni ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida rivojlantirish, ushbu yo'nalishda ta'lim sifatini tubdan oshirish, sohaga malakali pedagoglarni jalb etish hamda aholining xorijiy tillarni o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshirishdir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 5 iyundagi PQ 3775-son «Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi qarorlari, 2018 yil 10 oktyabrdagi VMQ 816-son «Oliy ta'lim muassasalarini o'quv adabiyotlari bilan ta'minlash to'g'risida»gi[1], O'zbekiston Respublikasining 2020 yil 24 iyuldagi «Innovation faoliyat to'g'risida»gi O'RQ-630-son, 23 sentyabrdagi «Ta'lim to'g'risida»gi O'RQ-637-son qonunlar, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 27 fevraldagi «Pedagogik ta'lim sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-4623-son, 31 dekabrda «Malakalarni baholash tizimini tubdan takomillashtirish va

mehnat bozorini malakali kadrlar bilan ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ 4939-son, 2021 yil 19 maydagi «O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-5117-son qarorlari hamda mazkur faoliyatga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda ushbu dissertatsiya muayyan darajada xizmat qiladi.

Chet tillarni o'qitishning amaliy maqsadi sifatida xorijiy til va adabiyot yo'nalishi bitiruvchi talabalarni chet tilini bilish darajasi xalqaro standartlar bo'yicha madaniyatlararo muloqot qila olish darajasida kasbga yo'naltirilgan mutaxassislar yetishtirib chiqishdan iborat. Albatta, bitiruvchi oldiga qo'yilgan chet tilini yuqori kasbga yo'naltirilgan darajada bilishlik talabi, chet tillarni o'qitishning zamonaviy va samarali o'qitish metodikasini ishlab chiqishni talab etmoqda. Buning uchun filologiya yo'nalishidagi talaba gapirish ko'nikmasini rivojlantirishi, sohaga tegishli bo'lgan vaziyatli va maqsadli gapirish ko'nikmasini rivojlantirishi zarur.

Bo'lajak chet tili mutaxassisi suhbatga kirishish jarayonida nutq madaniyati normalariga alohida e'tibor berishlari va bu borada chuqur bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlari zarur. Shu jumladan lingvomadaniy ko'nikmalarni egallashlari va uning mazmunini tushunib yetishi va kerakli joyda qo'llashi muhim vazifa sifatida qo'yilgan.

Yurtimizda ingliz tilini chuqur o'qitishga katta e'tibor qaratilib, ilm-fan, zamonaviy va uzluksiz ta'lim tizimini

yanada takomillashtirishda bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, «Mamlakatimizda bir necha xorijiy tillarni biluvchi zamonaviy kadrlar tayyorlash, xorijiy tillar bo'yicha ilmiy ishlar olib borish, til o'rgatish metodologiyasini takomillashtirish»[1] kabi vazifalar belgilangan. Bunda pedagog kadrlarning kasb mahoratini uzluksiz yuksaltirish, xalqaro standartlar darajasiga mos oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlashda pedagoglarning baholash kompetensiyasini takomillashtirish va ta'lim jarayonida talabalarning malaka va ko'nikmalarini baholashning yangi, xalqaro standartlarga asoslangan tizimini ishlab chiqish kabi muhim vazifalar belgilandi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. v Z.I. Saliyeva “Gapirish ko'nikmalarini kommunikativ yondashuv asosida o'rgatishning ahamiyati”, K.Sh. Muradkasimovaning “Ingliz tilini o'qitishda talabalar ko'nikma va malakalarini baholash xususiyatlari” adabiyotlarida talabalarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish uchun keng ma'lumotlar tahlil qilingan.

Tadqiqot metodologiyasi. Respublikada xalqaro standartlarga muvofiq yuqori malakali chet tillari o'qituvchilarini tayyorlash darajasi va sifatini oshirish masalasi faol ko'rib chiqilmoqda. O'qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirish, chet tillarida pedagogik korpusni shakllantirish butun umumiy ta'lim tizimini modernizatsiya qilishning zaruriy sharti sifatida qaraladi. Chet tilida muloqot qilish uchun tegishli shart-sharoitlarni yaratish uni o'zlashtirishda muvaffaqiyatning ajralmas omilidir, ammo suhbatni asosan uning turiga qarab belgilanadigan o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olmasdan modellashtirish mumkin yemas. Hozirgi vaqtda chet tilini o'rganishda to'rtta asosiy ko'nikma mavjud: gapirish, tinglash, o'qish va yozish[2].

Tahlil va natijalar. Oliy ta'lim muassasasida baholash malakaviy ahamiyatga ega bo'lib, u talabaning kasbiy faoliyatga tayyorligi ko'rsatkichi va mutaxassislar tayyorlash sifati ko'rsatkichidir. Talaba baholarining vaznli yig'indisi, ehtimol, eng ilg'or deb hisoblanishi kerak, chunki o'quv fanlarining e'lon qilingan vaznlari ma'lum darajada talabaga ularning kasbiy tayyorgarlikdagi nisbiy ahamiyatini va ularni tanlash oqibatlarini ko'rsatadi. Bunday baholash tizimidan foydalananda, umuman olganda, muayyan talaba egallagan o'rinni aniqlash orqali o'quvchining o'quv guruhi, oqimi, kursidagi o'quv faoliyatining nisbiy muvaffaqiyatini aniqlash mumkin.

Ta'lim jarayonida baho, baholash tizimi va baholash tamoyillari masalasi asosiy tadqiqot ob'ekti sifatida turli davrlarda olimlar (Ch.Brown, T.Hudson, J.Alderson, G.Fulcher, Ch.Coombe, A.Hughes, N.Carr, Ye.Pronina, J.Xasanboyev, K.Muradkasimova[3]) tomonidan tadqiq etilgan. Talabalarning e'zuv malakasini baholash va ushbu jaraenni yanada takomillashtirish borasida olimlar tomonidan ko'plab metod va modellar ishlab chiqilgan. Biroq, baholash tizimi konsepsiyasi taxsil oluvchi egallagan bilim va ta'limga qo'yilgan talab asosida takomillashadi.

Davlat ta'lim standartiga ko'ra, filologiya yo'nalishi talabalari bakalavr darajasini olishda B2 (o'rt) darajasiga ega bo'lishlari kerak[4].

Talabalarning chet tilini o'zlashtirishda erishgan yutuqlarini tahlil qilishning yagona yo'li to'g'ri tuzilgan assesment turidir. Ta'lim berish va ta'lim olish sifatini nazorat qiluvchi asosiy element – baholashdir. To'g'ri va sifatli tuzilgan assesment aniq vazifalarni ro'yobga chiqarishni maqsad qiladi. Bajara olinadigan vazifalarni (yod olish emas, balki malaka va ko'nikmani rivojlantirish va real hayotda qo'llash) kabi vazifalarni yuklaydi. Shu bilan birgalikda, to'g'ri tuzilgan assesment talabalarga o'zo'zini nazorat qilish, amaliy shug'ullanish, qayta shug'ullanish va feedback olish imkoniyatlarini yaratadi. Bir so'z bilan aytganda, to'g'ri

tuzilgan assesment izchil ta'lim tajribasining ajralmas qismi hisoblanadi. Demak, baholashning maqsadi, turlari kursning maqsad va vazifalari bilan chambarchas bog'liq bo'lishi va o'quv yilining boshidanoq aniq belgilanishi zarur[5].

Baholash tushunchasi dunyo hamjamiyatida keng talqin etilib, uning bir necha turlari ta'kidlanib kelinmoqda. Misol uchun, ingliz tili o'qituvchilari orasida keng tanilgan «Assessment» hamda «Evaluation» tushunchalari o'qitish ta'limotida, aksar holda bir hil, «baholash» deya tarjima qilinadi. Ingliz- o'zbek lug'atlarida ikkisi ham huddi shu tartibda tarjima qilingan. Yuqorida keltirilgan fikrlarga ko'ra, birinchi turdagi baholash, ya'ni «Assessment»- ta'lim tizimida talabalarning o'zlashtirish jarayonini tez suratlarda nazorat qilish vositasi ekanligi e'tirof etilgan, ikkinchi turimiz, «Evaluation» esa shakllantirilgan talablar asosida talabalarning o'zlashtirish jarayonidan olingan natijalarni aniqlashni ko'zda tutadi va o'z ahamiyatiga ko'ra hozirgi kunda Respublikamizda talabalarni baholashda qo'llaniladigan usullar asosini tashkil etadi. O'rganilgan manbalarga ko'ra, «Assessment»ni maqsadi- tashhislash bo'lsa, «Evaluation»ni maqsadi esa ko'zda tutilgan natijani aniqlashdir[6].

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib aytganda, bo'lajak chet tili o'qituvchilari o'z oldiga qo'yilgan maqsad va vazifalarni talab darajasida o'zlashtirishlari, kundalik o'quv jarayonida oldindan yozib olingan test sinovlaridan samarali foydalanishlari davr talabi hisoblanadi. Amaliy testlar chet tili o'qituvchisining zamonaviy metodlar va ulardan foydalanish haqidagi nazariy va amaliy bilimlarining ko'rsatkichidir. Binobarin, ta'lim jarayoniga milliy manfaatlarini ta'minlashning muhim vositasi sifatida qarashimiz kerak.

Chet tili kommunikativ kompetensiyasi - o'rganilayotgan chet tili bo'yicha egallagan bilim, ko'nikma va malakalarni muloqot jarayonida qo'llash qobiliyatidir[7].

Baholash, ta'lim sohasidagi kerakli mezonlar to'plami asosida ob'yektiv xulosa chiqarishga intiladigan ilmiy jarayon xisoblanadi. Ta'lim jarayonini rivojlantirishda o'quv dasturlari, shuningdek, ta'lim tizimidagi barcha xodimlarning ish faoliyatini rivojlantirishga, ta'limni nazorat qilish va boshqarish tizimlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Kommunikativ metod (yondashuv)ning paydo bo'lishi XX asrning yetmishinchi yillariga to'g'ri keladi. Uning asosiy maqsadi insonni muloqot qilishga o'rgatish, uning nutqini suhbatdoshga tushunarli qilishdir. Tillarni o'rgatishda kommunikativ usul (yondashuv), eng avvalo, o'quvchilarni chet tili muhitida erkin harakatlanishga, shuningdek, turli til vaziyatlarida adekvat javob bera olishga o'rgatish uchun mo'ljallangan[8].

Talabalarning bilimini mustahkamlash: Bu, shuningdek, o'quvchilarning mukammalligi yoki muvaffaqiyatsizliklaridan xabardor bo'lishlari uchun muntazam ravishda fikr-mulohazalarni bildirishning bir usuli bo'lishi kerak. Bu talabalar uchun juda muhim ahamiyatga ega:

O'zini boshqarish;

Xatolardan o'rganish;

Ularni o'rganishga jiddiy yondashish.

«Assessment» inglizcha «assessment» so'zidan olingan bo'lib, «baho», «baholash» ma'nolarini bildiradi. Assesment metodi talabalarning bilim, ko'nikma va malakalari darajasini har tomonlama, xolis baholash imkoniyatini ta'minlovchi topshiriqlar to'plami bo'lib, u biografik anketa, ta'lim sohasidagi yutuqlar bayoni, o'quv individual topshirig'i, bahs- munozara, intervyu, ijodiy ish, test, individual keys, taqdimot, ekspert kuzatishi, rolli hamda ishbilarmonlik o'yinlari kabilardan tashkil topadi. Bu metod asosan quyidagi uch maqsadga xizmat qiladi:

talabalarning bilim, ko'nikma va malakalarini har tomonlama, xolis baholash;

talabalarining bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantirish imkoniyatlarini aniqlash;

talabalarining bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantirishga xizmat qiladigan istikbol reja (maqsadli dastur)ni shakllantirish.

Baholash sohasida o'quv jarayonida foydaliligi jihatidan to'rt tur mavjud: summativ baholash, formativ baholash, testdan oldingi va testdan keyingi, ularning har biri o'quv jarayonida mavjud bo'lishi kerak, chunki ular vositalarga o'xshaydi. Ayniqsa, to'rt ko'nikmalarini o'rgatish, til o'qitish, talabalarining muvaffaqiyat darajasini topish, aniqlash va izohlash uchun[9].

Bo'lajak chet tili mutaxassisi suhbatga kirishish jarayonida nutq madaniyati normalariga alohida e'tibor berishlari va bu borada chuqur bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlari zarur. Shu jumladan lingvomadaniy ko'nikmalarni egallashlari va uning mazmunini tushunib yetishi va kerakli joyda qo'llashi muhim vazifa sifatida qo'yilgan.

Respublikamizda chet tilini o'qitish metodikasiga oid juda ko'p o'zgarishlar amalga oshirildi. Bugungi kunda chet tili ta'limida innovasion pedagogik texnologiyalar qo'llanib kelinmoqda. Bu esa, o'z navbatida, o'qitish maqsadi va mazmuniga o'z ta'sirini o'tkazmasdan qolmaydi.

Binobarin, shunday yangicha yondashuvlardan biri-kommunikativ metodikaga asos solindi. Natijada chet tili tizimli strukturada emas, balki muloqot vositasi sifatida o'rganila boshlandi. Talabalar chet tili qoidasini yod olish emas, balki shu qoidani real holatda (amaliyotda) ishlata bilishi muhim ahamiyat kasb etadi. O'zgarishlarning barchasi talabalarining chet tilidagi bilim, malaka va ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Ma'lumki, bunday o'zgarishlar pedagoglarning pedagogik faoliyatini ham takomillashtirib borishga undaydi. O'qituvchilar nafaqat darsning, ishlatilgan materiallarning, mashqlarning samaradorligiga, balki nazorat turlari va ularning yaroqliligiga (validity) ham alohida e'tibor berishlari talab etiladi. Shuning uchun o'qituvchilarning baholash kompetensiyasini takomillashtirish bugungi talablarning biri desak, mubolag'a bo'lmaydi. Chunki talabalarining chet tilidagi bilim, malaka va ko'nikmalari rivojlanib borishini nazorat qilishning yagona yo'li nazorat texnologiyasidir[10].

Amerikalik professor C.Coombe assesment (assessment), nazorat (evaluation) va test (testing) kabi uchta terminga izoh berib, ularning vazifasi hamda farqini tasniflaydi. "Nazorat – ta'lim jarayonidagi barcha axborotlarni yig'ish va baholash uchun keng asosdir. Bridleyning fikriga ko'ra, o'quv rejasi, dastur, va kursning maqsad va vazifalarini, amaldagi o'quv qo'llanma va materiallarining sifatini keng doirada baholashni o'z ichiga oladi. Nazorat – talabaning o'zlashtirishi bilan chegaralanmay, balki ta'lim berish va ta'lim olishning barcha aspektlarini nazorat qilgan holda ta'lim jarayonini takomillashtirishning usulidir". "Assesment – baholashning bir turi bo'lib, talaba va uning bajargan ishlarini baholashdir. Assesmentda turli yo'llar bilan talabaning tildagi qobiliyati va erishgan yutuqlari haqidagi ma'lumot yig'ib boriladi. "Baholab olmoq – narsa, hodisa yoki harakatga baho bermoq, uning ahamiyati, qadr-qimmatini haqida fikr bildirmoq qo'llansa-da, assesment talabalarining ko'nikma va malakalarini, ularning rivojlanish darajasini baholashda barcha o'lchov-mezonlarni qamrab oluvchi atamadir". "Test – assesmentning bir kategoriyasi bo'lib, rasmiy va tizimli jarayon. Asosan (yozma testlar) bir savol va uning to'rtta javobidan iborat"[11].

Chet til o'qitishda yaqin paytlargacha «gapirish» o'rnida «og'zaki nutq», hatto «nutq» terminlari qo'llanilib kelardi. Gapirish, nutq faoliyatining turi sifatida, og'zaki fikr bayon etish demakdir. Gapirishning psixologik mazmuniga kelganda, uning hosilasi tarzida «fikir» (mulohaza) ifodalinishini qayd etish zarur. Sodaroq qilib, «gapirish» metodik tushunchasi qamroviga (1) fikr bayon etish jarayoni, (2) aytish, (3) og'zaki muloqot, (4) fikr izhori natijasini kiritish mumkin. Gapirish oqibatida fikr aytiladi, ushbu fikrni bayon etish niyyati (ichki turtkisi) esa gapirishga sabab bo'ladi. Muloqot kundalik hayotdagi asosiy aloqa vositasidir. U shaxslarni bir biri bilan bog'lashga xizmat qiladi. Jalolovning fikriga ko'ra og'zaki fikr bayon etish malakalari og'zaki shaklda tekshiriladi. Unda talabaning chet tilda fikr bildirishga harakati (o'z-o'zidan gapirib ketishi), nutqida qo'llanmish materialning o'zlashtirilgan darajasi (gapirish tezligi), to'xtab/to'xtamay gapirishi, nutq vaziyatiga muvofiq/nomuvofiq fikr bayon etishi kabilar nazorat qilinadi[12]. Nutq mazmunini qisman yozma shaklda tekshirish ham mumkin[12].

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyevning 2018 yil 5 martdagi Namangan viloyati To'raqo'rg'on tumani Isoqxon Ibrat nomidagi maktab-internatiga tashrifidagi nutqi. Elektron resurs: <http://www.uza.uz/oz/...prezidentimiz-is-okhon-t-ra-ibrat-mazhm>. Murojaat sanasi: 05.07.2019 y.
2. Saliyeva Z.I. (2015). Говорение и его роль в современном овладении иностранным языком. Проблемы современного образования, (5), 101-107
3. Brown, J. D., & Hudson, T. (2002). Criterion-referenced language testing. Cambridge, England: Cambridge University Press; Alderson, J. C. (1991c) Dis-sport (tahrirlar) 1990-yillarda til testi. London: Zamonaviy ingliz Nashrlar va Britaniya Kengashi, 60-70; Fulcher, G. (2015a). Assessing second language speaking. Lang. teaching 48, 198-216.; Coombe Ch. A Practical Guide to Assessing English Language Learners. The University of Michigan Press. 2013, 231 p; Hughes A. Testing Language Teachers. Cambridge University Press. 2003. 255p; Пронина Е.Н. (2013). КРЕДИТНО-РЕЙТИНГОВАЯ СИСТЕМА ОЦЕНКИ РЕЗУЛЬТАТОВ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ. Научные проблемы водного транспорта, (36), 228-235; Muradkasimova K.Sh. Ingliz tilini o'qitishda talabalar ko'nikma va malakalarini baholash xususiyatlari: Ped. fan. bo'y. fal. d-ri (PhD) diss. –T.: 2019. – 158 b.
4. Saliyeva Z.I. (2019). Gapirish kunikmalarini kommunikativ yondashuv asosida urgatishning ahamiyati. Sovremennoye obrazovaniye (Uzbekistan), (11 (84)), 42-48.
5. Muradkasimova K.Sh. Ingliz tilini o'qitishda talabalar ko'nikma va malakalarini baholash xususiyatlari: Ped. fan. bo'y. fal. d-ri (PhD) diss. –T.: 2019. – B.37.
6. Z.A Po'latova, Modulli tizimda yuridik yo'nalish talabalarining yozuv malakasini baholash (B2 darajasi misolida), P.f.f doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan DISSERTATSIYA.
7. J. Jalolov. Chet tili o'qitish metodikasi, 2012, 79-118 b.
8. Axmedova L.T. Теория и практика обучения профессиональной русской речи студентов-филологов. –T.: Fan va texnologiya, 2013–200s.
9. Djwandono, S. (2011). Language test: a guide to learning a language. Jakarta.

10. Muradkasimova K.Sh. Ingliz tilini o'qitishda talabalar ko'nikma va malakalarini baholash xususiyatlari: Ped. fan. bo'y. fal. d-ri (PhD) diss. –T.: 2019.
11. Christine Coombe, Keith Folse, Nancy Hubley. A practical guide to assessing English language learners. – University of Michigan, 2007. – 202 p.
12. J. Jalolov. Chet tili o'qitish metodikasi, 2012, 300-320 b.